

ФЕДЧУК Т. Ю.,

ад'юнкт

(Національний університет оборони
України)

Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

УДК 341.3(075.8)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.36>

ПИТАННЯ РЕГУЛЯТОРНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТА ДІЄВОСТІ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

У статті досліджуються проблеми регуляторної спроможності та ефективності норм міжнародного гуманітарного права (МГП) у контексті збройної агресії РФ проти України. Розкрито кризовий стан сучасної системи міжнародного права, яка виявляє неспроможність гарантувати захист жертв війни, цивільного населення та військовополонених у новітніх умовах гібридних конфліктів. Аналізуються ключові недоліки чинних міжнародно-правових актів, зокрема Женевських конвенцій і звичаєвих норм, які демонструють обмежену адаптованість до сучасних форм ведення війни. Увага приділяється прикладам грубих порушень норм МГП з боку РФ, що призводять до девальвації гуманітарних принципів, розмивання механізмів міжнародної відповідальності та підриву глобального правопорядку. У статті обґрунтовано необхідність перегляду концептуальних підходів до МГП, оновлення інструментів притягнення до відповідальності за воєнні злочини та створення ефективних механізмів реалізації норм гуманітарного права в умовах трансформації природи збройних конфліктів. Висвітлюється проблема розбалансованості між декларативними положеннями міжнародних договорів та відсутністю практичних важелів контролю й примусу. У роботі аргументовано необхідність переосмислення ролі МГП в умовах нової безпекової реальності, перегляду міжнародної договірної бази та впровадження механізмів інституційного тиску. Запропоновано також напрями вдосконалення національного законодавства України з урахуванням потреб воєнного часу та перспективи інтеграції в глобальні правозахисні структури. Зроблено висновок про необхідність модернізації міжнародно-правової архітектури для забезпечення її адаптивності, ефективності та спроможності діяти в умовах сучасних конфліктів. Запропоновано напрями вдосконалення міжнародної договірної бази та національного законодавства України на основі досвіду протидії агресії. Зроблено висновок, що лише модернізація існуючої архітектури МГП із урахуванням нових викликів дозволить відновити довіру до міжнародного правопорядку, забезпечити дієвий захист жертв конфліктів та посилити роль України в системі колективної безпеки.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, збройний конфлікт, агресія, правове регулювання, Женевські конвенції, гібридна війна, відповідальність, правовий механізм, міжнародна безпека, Україна.

Fedchuk T. Yu. The issue of regulatory capacity and effectiveness of the norms of international humanitarian law in the context of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine

The article examines the problems of regulatory capacity and effectiveness of international humanitarian law (IHL) norms in the context of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The crisis state of the modern system of international law is revealed, which reveals the inability to guarantee the protection of war victims, civilians and prisoners of war in the new conditions of hybrid conflicts. The key shortcomings of current international legal acts, in particular the Geneva Conventions and customary norms, which demonstrate limited adaptability to modern forms of warfare, are analyzed. Attention is paid to examples of gross violations of IHL norms by the Russian Federation, which lead to the devaluation of humanitarian principles, the erosion of mechanisms of international responsibility and the undermining of the global legal order. The article substantiates the need to revise conceptual approaches to IHL, update instruments for bringing to justice for war crimes and create effective mechanisms for implementing humanitarian law norms in the conditions of transformation of the nature of armed conflicts. The problem of imbalance between the declarative provisions of international treaties and the lack of practical levers of control and coercion is highlighted. The paper argues for the need to rethink the role of IHL in the new security reality, revise the international treaty framework, and introduce mechanisms of institutional pressure. It also proposes directions for improving the national legislation of Ukraine, taking into account the needs of wartime and the prospects of integration into global human rights structures. It concludes that it is necessary to modernize the international legal architecture to ensure its adaptability, effectiveness, and ability to act in conditions of modern conflicts. It proposes directions for improving the international treaty framework and national legislation of Ukraine based on the experience of countering aggression. It concludes that only the modernization of the existing IHL architecture, taking into account new challenges, will allow restoring trust in the international legal order, ensuring effective protection of victims of conflicts, and strengthening the role of Ukraine in the collective security system.

Key words: *international humanitarian law, armed conflict, aggression, legal regulation, Geneva Conventions, hybrid war, responsibility, legal mechanism, international security, Ukraine.*

Вступ. Сучасний стан розвитку глобальної інфраструктури безпеки та світового порядку характеризується трансформаційними процесами із загальним трендом до перегляду існуючої системи міжнародно-правового регулювання. Велика кількість країн ставить під сумнів дієвість існуючих міжнародних договорів та самої системи міжнародних відносин, що склалася після II Світової війни та «Холодної війни» і це тягне за собою спроби цих країн нав'язати власне бачення розвитку геополітичних процесів, що втілюється у веденні агресивних загарбницьких війн, активізації гібридних конфліктів та асиметричних конфліктів у всіх регіонах Світу. Подібна ситуація, зокрема на прикладі російсько-української загарбницької війни, демонструє слабкість, а іноді навіть не дієвість існуючої системи міжнародного гуманітарного права та відповідних міжнародних конвенцій та договорів. Декларація принципів міжнародного гуманітарного права та гарантій щодо дотримання прав жертв війни не має практичного втілення у дієвих механізмах їх забезпечення, через що порушується цілісність системи міжнародного правового порядку. Неспроможність міжнародної спільноти його забезпечувати та підтримувати як раз таки і має своїми наслідками збройні конфлікти та відкриту військову агресію з боку РФ щодо України, а також постійних погроз застосування сили проти інших країн. Подібна ситуація суттєво підвищує рівень регіональної та глобальної нестабільності, що має не тільки негативні наслідки для

сталого економічного зростання, але ставить під сумнів ефективність демократичної форми правління та моделі врегулювання міжнародних відносин заснованої на принципах компромісу, консенсусу та взаємної поваги. Вітчизняні науковці досліджуючи дану проблематику, зокрема Базов В. П., Войтенко О., Гуліч Ю. Є, Денисенко С. І., Єлігулашвілі М., Козорог О., Репецький В. М., Сенаторова О. В., Стратонов В. М., Тарнополова М. акцентують увагу і на тому, що агресія з боку рф розкриває слабкість системи принципів міжнародного гуманітарного права ще й через трансформацію самого сутнісного розуміння збройних конфліктів. Розробка концепції гібридної війни та асиметричних конфліктів на думку Алієва Р.В., Ануфрієва М.І., Бортняк В.А., Замриги А. В., Курилюка Ю. Б., Павленка Ж., Тични Б.М., Царенко О.М., Чалапка В. В. обумовлює необхідність перегляду існуючої архітектури міжнародного гуманітарного права. Саме тому, актуалізація даної проблеми ставить нас перед очевидною метою - визначити найбільші ризики та недоліки у сучасній системі практичного забезпечення вказаних принципів та спробувати розв'язати проблеми їх ефективності через пропозиції як теоретико-методологічного, так і практичного виміру. Все це підвищує актуальність даного дослідження створюючи відповідні передумови для перегляду системи регіональної та глобальної безпеки та ролі й участі України в міжнародних договорах.

Постановка завдання (формулювання цілей статті). Метою даної статті є комплексне дослідження сучасного стану регуляторної спроможності та практичної дієвості норм міжнародного гуманітарного права в умовах збройної агресії рф проти України та запропонувати шляхи вдосконалення національного та міжнародного правового механізму реалізації норм МГП для зміцнення системи міжнародної безпеки й запобігання повторенню подібних конфліктів у майбутньому.

Результати дослідження. Міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) має в своєму арсеналі надзвичайно великий обсяг принципів та механізмів захисту жертв війни під час збройних конфліктів. І саме агресивна війна рф проти України стала тестом для здатності міжнародного співтовариства забезпечити дотримання МГП та відновити справедливість. Дотримання основоположних принципів МГП в контексті збройної агресії рф повинно відбуватись не тільки з боку України, контроль над чим забезпечують безліч міжнародних інституцій, зокрема Міжнародний Комітет Червоного Хреста, моніторингові місії Комітетів ООН у правах біженців, захисту дітей тощо. Основним завданням МГП, або точніше кажучи практичним його проявом має бути забезпечення дотримання відповідних принципів з боку рф та примус з боку міжнародного співтовариства з метою примушення рф до їх дотримання.

Такі міжнародно-правові акти як: Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 року (Женевська конвенція I 1949 року); Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі 1949 року (Женевська конвенція II 1949 року); Конвенція про поводження з військовополоненими 1949 року (Женевська конвенція III 1949 року); Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року (Женевська конвенція IV 1949 року); Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 21 (Протокол I), 1977 року – були ратифіковані не тільки Україною, але і країною агресора, але на відміну від України нею [rf] вони не дотримуються. Більше того денонсація з боку рф Європейської конвенції з прав людини та Римського статуту взагалі є красномовними фактами прямого наміру країни агресора уникнути покарання за недотримання принципів МГП.

Як зазначає Н. Мельцер одним із основоположних принципів МГП є принцип розрізнення (determination) який зобов'язує всі сторони збройного конфлікту постійно розрізняти: цивільне населення та комбатантів (учасників бойових дій); цивільні об'єкти та військові цілі. Мета дії цього принципу на практиці полягає у захисті цивільного населення та об'єктів від впливу воєнних дій. Його зміст зводиться до того, що цивільні особи не повинні бути об'єктом атак, а цивільні об'єкти (школи, лікарні, житло) не підлягають збройним нападам. При чому порушення цього принципу є воєнним злочином, що передбачає кримінальне

переслідування [12, с. 24–28]. Натомість як демонструє досвід війни російські війська регулярно атакують цивільні об'єкти, включно з лікарнями, школами, житловими будинками, що є прямим порушенням цього принципу. Але міжнародна спільнота не може досягти дотримання цього принципу з боку РФ жодним чином окрім як діями Міжнародного кримінального суду, що втілилось у видачі ордеру щодо арешту в.п.утіна, що правда за порушення іншого принципу – захисту цивільного населення та недопустимості депортації в тому числі дітей.

Другим за значущістю принципом МГП, який також не дотримується РФ є принцип пропорційності (proportionality). Його сутність зводиться до заборони атак, під час яких передбачувана шкода для цивільного населення (життя, здоров'я, об'єкти) буде надмірною у порівнянні з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою, яку планується досягти. Мета цього принципу полягає у так би мовити мінімізації «супутніх» втрати серед цивільного населення навіть тоді, коли військова атака сама по собі є законною. При цьому цивільні втрати допускаються лише як «побічний ефект», якщо: об'єкт атаки є військовою ціллю; ці втрати не є надмірними щодо очікуваної вигоди для воєнної операції. Порушення цього принципу також тягне за собою кримінальне переслідування, оскільки є злочином [12, с. 24–28]. Натомість атаки РФ наприклад, м. Маріуполя, та зокрема драматичного театру, де переховувалися сотні цивільних, є прикладом непропорційного застосування сили.

В свою чергу О. В. Сенаторова акцентує увагу на двох інших ключових принципах: воєнної необхідності та гуманності. Так, принцип воєнної необхідності (military necessity) дозволяє сторонам збройного конфлікту застосовувати лише такі засоби та методи війни, які є необхідними для досягнення законної військової мети, тобто перемоги над супротивником. Водночас цей принцип не виправдовує дії, що порушують інші норми МГП, зокрема принципи пропорційності, розрізнення чи гуманності. Мета цього принципу полягає у забезпеченні балансу між досягненням військових цілей та дотриманням гуманності у війні. Тобто дозволяється лише такий рівень сили, який є необхідним для досягнення конкретної військової переваги. При цьому військові дії повинні бути спрямовані виключно проти військових об'єктів, що роблять внесок у бойові дії [15, с. 41–43]. Натомість руйнування РФ греблі Каховської ГЕС є прямим порушенням даного принципу, однак кримінальне переслідування за такі дії здійснюється відносно військових злочинців виключно силами системи юстиції України, що свідчить про неспроможність міжнародної спільноти забезпечити його практичну реалізацію.

Принцип гуманності (humanity) вимагає, щоби всі особи, які не беруть участі або припинили участь у бойових діях (цивільні, поранені, хворі, військовополонені), отримували повагу до життя, гідності, фізичної і психічної недоторканності. Цей принцип, прямо закріплений в Женевських конвенціях 1949 р. та їх Додаткових протоколах, а також в Римському статуті Міжнародного кримінального суду забороняє: жорстоке, нелюдське або принижуюче поводження; тортури; страти без суду; сексуальне насильство; негуманне утримання. Принцип гуманності покликаний обмежити жорстокість війни та забезпечити мінімальні стандарти захисту для всіх осіб у конфлікті [15, с. 44–48]. Неодноразове порушення РФ цього принципу, зокрема Бучанська трагедія та Ізюмська трагедія свідчить про свідоме недотримання з боку РФ положень МГП, що замість жорсткої реакції викликає у міжнародній спільноті лише засудження та глибоке занепокоєння.

Як зазначають О. Войтенко, М. Єлігулашвілі, О. Козорог одним із найбільш недотримуваних принципів МГП є принцип захисту гуманітарного персоналу та об'єктів. Так, МГП гарантує захист гуманітарного персоналу, транспорту та об'єктів, які надають допомогу постраждалим від збройного конфлікту. Цей принцип зобов'язує всі сторони війни поважати та не перешкоджати роботі гуманітарних місій. Це прямо передбачено не тільки I та IV Женевськими конвенціями, але і спеціальною Конвенцією ООН про безпеку персоналу ООН та пов'язаного з ним персоналу від 1994 року. Відповідно до цих Конвенцій захищеними об'єктами є зокрема: лікарні, мобільні медичні частини, госпіталі, медичний транспорт (швидка допомога, санітарні машини, евакуаційні кораблі), склади та центри гуманітарної

допомоги; а захищеним персоналом: лікаря, медсестри, парамедики, співробітники Міжнародного Комітету Червоного Хреста (далі – МКЧХ), представники міжнародних гуманітарних місій (наприклад, ООН, «Лікаря без кордонів») [3, с. 34-37]. Але, як демонструє досвід війни РФ проти України, країна-агресор не тільки не дотримується цього принципу, а й прямо обмежує діяльність МКЧХ на своїй території та доступ його представників до полонених українців, що залишається без належної реакції з боку самого Комітету.

Слід зауважити на тому, що МГП встановлює, що цивільне населення та військовополонені мають бути захищені від будь-яких форм насильства, принижень, дискримінації та жорстокого поводження. Цей принцип зобов'язує сторони конфлікту поважати права, гідність та фізичну недоторканність осіб, які не беруть участі у бойових діях або вже вибули з них. Згідно з Женевською конвенцією III (військовополонені) та IV (цивільне населення), заборонено: катувати; принижувати гідність; використовувати заручників; депортувати населення. Натомість цивільному населенню прямо гарантовано: право на медичну та гуманітарну допомогу, захист у зонах окупації, а військовополоненим: повагу до особистості, релігії, честі, умов утримання на рівні мінімальних стандартів, право на контакт з родиною, право на захист і судовий розгляд [3, с. 39-43]. Жодна із цих гарантій не дотримується з боку РФ ні щодо цивільного населення, яке постійно зазнає депортації; ні щодо військовополонених, яких часто піддають тортурам та нелюдському поводженню.

В. П. Базов в своїх дослідженнях звертає увагу і на таких принципах як заборона безладного знищення та мародерства та обов'язок розслідувати та переслідувати воєнні злочини, останній з яких власне і розкриває основну слабкість та недієвість норм МГП в сучасних збройних конфліктах і зокрема в умовах російсько-української війни.

Так, Женевська конвенція IV від 1949 в ст. 33 прямо забороняє знищення майна та насильницьке привласнення чужого майна, якщо це не виправдано воєнною необхідністю. В той же час в ст. 46-56 Гаазьких правил 1907 р. прямо гарантується та забезпечується захист приватної власності, культурної спадщини, релігійних об'єктів. Мародерство та безладне руйнування цивільної чи культурної інфраструктури розглядається як серйозне порушення МГП і кваліфікується як воєнний злочин відповідно до положень Римського статуту [2, с. 51–54]. Однак, вже загальновідомими в інформаційному просторі є фати що свідчать про те, що окупаційні війська РФ неодноразово фіксувалися за мародерством і руйнуванням цивільної власності. При чому кримінальне переслідування щодо таких злочинів здійснюється не силами МКС, а виключно правоохоронною системою України.

В. П. Базов акцентує увагу на тому, що держава, яка є стороною збройного конфлікту, має зобов'язання виявляти, розслідувати та карати осіб, відповідальних за вчинення воєнних злочинів – незалежно від їхнього громадянства, посади чи місця скоєння. Цей обов'язок є універсальним і стосується як власних військових, так і ворога. Держава-сторона збройного конфлікту зобов'язана: розслідувати будь-яке повідомлення про воєнні злочини; вжити судових або дисциплінарних заходів проти винних; переслідувати винних або передати їх для суду іншій державі чи міжнародному суду. Деякі злочини (наприклад, катування, страти без суду, депортація цивільного населення) дозволяють державам переслідувати винних незалежно від місця скоєння злочину [2, с. 60–62]. При цьому Україна активно документує злочини РФ силами Офісу Генерального прокурора, МВС, СБУ та співпрацює з МКС, створивши навіть Єдиний реєстр воєнних злочинів. Натомість РФ не тільки відмовляється визнати злочини та переслідувати винних у власних збройних силах, але й ігнорує ордери МКС, зокрема на арешт в. путіна.

Все це створює асиметрію у практичному забезпеченні реалізації принципів МГП під час агресивної війни РФ проти України, що призводить до наступних безкарних їх порушень (табл. 1).

Наведене свідчить, що РФ, реалізуючи свої злочинні наміри відносно України веде нічим не виправдану агресивну війну, повністю порушуючи всі принципи МГП, що демонструє низький рівень їх дієвості та неспроможності адекватно реагувати на нові геополітичні конфлікти в XXI ст.

2. Причини недієвості норм та принципів МГП в умовах сучасних збройних конфліктів

Наведені нами вище випадки прямого порушення норм та принципів МГП та відсутності дієвої реакції з боку міжнародного співтовариства та ефективних механізмів примушення РФ до їх дотримання або ефективного кримінального переслідування винних за такі порушення ставлять доволі логічне питання причини того, що одна країна доволі вдало штучно створює «обґрунтування» нібито законності власних інтересів.

Таблиця 1

Основні принципи МГП у контексті війни РФ проти України

Принцип МГП	Суть принципу	Порушення в Україні (приклади)
Розрізнення	Відокремлення цивільних/комбатантів і цивільних/військових об'єктів	Обстріли шкіл, лікарень, житлових будинків
Пропорційність	Заборона атак, де шкода цивільним надмірна щодо військової вигоди	Атака по драмтеатру в Маріуполі, загибель сотень цивільних
Воєнна необхідність	Сила лише для досягнення законної військової мети	Руйнування електростанцій, інфраструктури без очевидної військової мети
Гуманність	Заборона тортур, жорстокого поводження, приниження	Тортири, страти військовополонених, сексуальне насильство
Заборона мародерства	Заборона грабежу, знищення майна без воєнної потреби	Мародерство, навмисне спалення та грабунок приватної власності
Захист гуманітарних об'єктів	Заборона нападів на лікарні, гуманітарний персонал	Бомбардування пологового будинку в Маріуполі, атаки на медичні заклади
Захист цивільного населення та військовополонених	Заборона катувань, депортацій, страти без суду	Депортація дітей, фільтраційні табори, катування полонених
Обов'язок переслідувати злочини	Обов'язок розслідувати порушення та карати винних	Створення Україною реєстрів, документування злочинів, співпраця з МКС

Як слушно зазначає Ю. Б. Курилюк «міжнародне гуманітарне право характеризується відсутністю чіткого правового регулювання певних засобів ведення війни, наприклад, ядерної зброї; розмитістю і нечіткістю правової відповідальності суб'єктів-порушників норм; декларативністю норм міжнародного гуманітарного права. Водночас іншого інструменту, який би обмежував насильство під час збройного конфлікту та забезпечував захист окремих категорій осіб, людство не напрацювало. Міжнародне гуманітарне право – це про дозволені засоби та методи ведення війни, а також про захист прав людини під час збройного конфлікту [11, с. 9–11]. З одного боку пояснити цю ситуацію можна було б тим фактом, що прийняття основних міжнародно-правових актів, якими гарантуються принципи МГП, відбувалось ще в середині ХХ ст., тобто задовго до того, як отримали розвиток такі явища як погрози ядерною зброєю, міжнародний тероризм, гібридні війни тощо. З іншого – викликає питання наявності дієвих механізмів практичної реалізації відповідних конвенцій та створення системи міжнародно-правової відповідальності країн за їх порушення і недотримання.

На думку Р.В. Алієва, М.І. Ануфрієва, В.А. Бортняка [1, с. 108–111] система принципів МГП сформована з метою становлення загальних безпекових контурів та рамок обмежень щодо вирішення потенційних конфліктів між різними державами на етапі їх ескалації аж до воєнного втручання. Тобто вчені зауважують на декларативному характері

Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них, що можна інтерпретувати, як встановлення умов ведення війни, а не умов її превентивного запобігання.

Розглядаючи під таким кутом систему принципів МГП перед нами постає інше питання: яким чином мають забезпечуватись практичні дотримання принципів МГП вже на етапі військових конфліктів? Відповідаючи на це питання В. М. Репецький, використовуючи досвід ведення Україною оборонної війни проти агресії з боку РФ приходить до висновку про необхідність підвищення участі міжнародного співтовариства у вирішенні вказаних проблем. Захоплення певної території іншою державою ніколи не буде визнане міжнародною спільнотою. Відповідно, законний характер міжнародно-правової норми щодо заборони застосування сили неможливо заперечувати на тій лише підставі, що така норма порушувалась [14, с. 370–371]. Вчений зазначає, що агресія РФ проти України, яка виправдовувалась країною агресором потребою захисту власних національних інтересів та інтересів «російськомовного населення» не може навіть і близько розглядатись як аргумент для виправдання застосування сили в межах концепції *jus in bello*, як і в межах концепції *jus contra bellum*, оскільки першочерговим є порушення з боку РФ суверенітету та територіальної цілісності України шляхом розв'язання агресивної війни.

Але РФ стверджує, що оскільки відсутнє оголошення війни, то жодна із концепцій – *jus in bello* чи *jus contra bellum* – не можуть застосовуватись, а отже порушення принципів МГП не відбувається, а відбувається лише реалізація права країни-агресора нібито надане їй ст. 51 Статуту ООН. Така інтерпретація є вочевидь не тільки свавільною, але й деструктивною, однак вона не має прямого заперечення з боку міжнародного співтовариства, оскільки воно не має єдності в питаннях оцінки агресивної війни РФ проти України вважаючи її «міждержавним конфліктом».

В таких умовах, як зазначає М. Тарнополова, наприклад, реалізація принципів захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту, ускладнюється тим, що його порушення вимагає кримінального переслідування винних осіб. Але в умовах коли не має загальносвітової єдності в оцінці таких порушень та визнання їх злочинами, а РФ – країною агресором, що розв'язала загарбницьку війну – неможливою є і практична реалізація принципів МГП [17]. Ця теза є не тільки влучною, але і надзвичайно актуальною в контексті розвитку агресії РФ проти України в період з 2014 по 2025 роки. Відсутність закріплення на рівні міжнародно-правових актів запобіжних заходів та прямих форм відповідальності за порушення загальних правил ведення війни, механізмів їх прямого застосування через вихід за межі індикаторів дозвільної поведінки формує ситуацію невизначеності при розширенні конфлікту, а також формує відчуття безкарності для агресора.

Знову ж таки, звертаючись до позиції Ю. Б. Курилюк зауважимо, що сучасне МГП не містить конвенційних норм про ситуації, відмінні від збройного конфлікту (так звані атипові ситуації). Такі ситуації набувають окремих ознак збройного конфлікту, однак можуть називатись гібридними збройними конфліктами («антитерористична операція», «військова агресія», «військова операція», «каральна операція» або «спеціальна визвольна операція» тощо). Гібридна війна – це війна з поєднанням принципово різних типів і способів ведення війн, що скоординовані для досягнення спільних цілей. Гібридна війна може характеризуватись інформаційно-психологічними методами впливу на сторони конфлікту, політичну дискредитацію органів влади та їх представників, кібератаками на бази даних, залученням приватних військових компаній до воєнних дій та інше. [11, с. 9-11]. Тобто основною проблемою недієвості системи МГП є недостатня термінологічна точність при визначенні різних форм та видів агресії, загроз та конфліктів, що створює відповідне поле «для маневру» та обґрунтування агресором «законності» власних дій.

Так, дійсно, у сучасному міжнародному законодавстві поширюють свою дію лише два положення МГП, які вказують на заборону тероризму як методу ведення війни. Перше, відповідно до якого в пункті 2 ст. 51 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року (Протокол 1) забороняє «Акти насильства або погрози насильством маючи на меті тероризування цивільного населення». Та друге положення зазначається

у ст. 33 IV Женевської конвенції про захист цивільних осіб під час війни у якій використовується термін «тероризм» і міститься положення загальне для територій сторін в конфлікті. Це положення доповнює загальне правило, згідно з яким сторони, які воюють повинні гуманно поводитися з цивільним населенням з боку противника, що знаходиться під їх юрисдикцією (ст. 27) [16, с. 781–782]. В цьому контексті А. В. Замрига обґрунтовує статус рф – країна-терорист, – адже по відношенню до сусідніх держав країна-агресор використовує терористичні методи, такі як залякування та терор. Доцільно згадати про погрози рф захопити Польщу, Литву, застосувати ядерну зброю, терористичний акт у с. Оленівці, де утримували українських полонених [6]. Відсутність відповідальності за такі порушення принципів МГП – це все прямий наслідок недієвості міжнародно-правових норм, наявності різних інтерпретацій форм конфлікту та агресії, відсутності чітких індикаторів та критеріїв оцінки й визначення вини конкретної країни за агресію проти іншої, порушення норм МГП відносно третіх сторін та механізмів застосування відповідальності *ad hoc*, тобто притягнення до відповідальності вже на етапі встановлення таких критеріїв. При чому відповідальність повинна бути заздалегідь визначена в тих де міжнародно-правових актах як зобов'язання всіх країн, що їх ратифікують безумовного введення та застосування санаційних режимів ті обмежувальних заходів максимального рівня ефективності.

Слід наголосити на тому, що російсько-українська війна, що почалась у 2014 році, не усіма суб'єктами міжнародного права одразу кваліфікувалась як міжнародний збройний конфлікт. Тоді необхідні були докази ефективного контролю з боку рф за організованими збройними формуваннями на Сході України, оскільки до 2022 року війна в Україні мала гібридну природу, збройний конфлікт був опосередкований, війна здійснювалась нібито не від імені рф. Зараз зобов'язання норм МГП рф використовує на свій власний розсуд та кваліфікує її також не як збройний конфлікт. Введено прямі законодавчі заборони щодо вживання терміну «війна». Через це, зокрема, українських військовополонених називає «особами, які протидіють спеціальній воєнній операції», не поширюючи на них гарантії правового статусу військовополонених [18]. Це все призводить до масштабних порушень норм МГП в умовах російської збройної агресії по відношенню до комбатантів та цивільного населення і надзвичайно неефективну реакцію з боку світового співтовариства.

Висновки. Враховуючи необхідність підвищення дієвості норм та принципів МГП та їх практичного втілення, Україна повинна проводити більш активну зовнішню політику спрямовану на перегляд існуючої системи МГП. Зокрема вирішення проблеми їх неефективності вбачається нами в наступних кроках:

По-перше, вимагає перегляду концепція «збройних конфліктів» та права *jus in bello* і *jus contra bellum*. На івні міжнародно-правових договорів, шляхом прийняття додаткових протоколів до існуючих Женевських конвенцій необхідно суттєво розширити перелік форм збройних конфліктів та актів агресії, зокрема введенням в міжнародно-правовий обіг таких явищ як «антитерористична операція», «асиметрична загроза», «асиметричний конфлікт», «гібридний конфлікт», «гібридна війна», «міжнародна терористична діяльність», «каральна операція» тощо.

По-друге, необхідним є розробка та впровадження на рівні міжнародно-правових актів чіткий критеріїв для визначення порушення з боку країни принципів МГП, які повинні визначатись на засадах системи відповідних соціально-економічних, гуманітарних та військових індикаторів, порушення чи перевищення яких означатиме беззаперечне визнання вини відповідної країни-агресора та притягнення винних осіб о міжнародної відповідальності без вжиття додаткових заходів та процедур. Порушення критеріїв саме по собі повинно сприйматись міжнародним співтовариством як прояв агресивної поведінки, що суперечить принципам добросусідства та порушує положення Статуту ООН.

По-третє, система міжнародно-правових договорів повинна бути доповнена набом прямих обмежувальних заходів та санкцій, що запроваджуватимуться не за додатковим рішенням міжнародного співтовариства, а як наслідок порушення країною агресором встановлених критеріїв дотримання принципів МГП. Такі санкційні заходи повинні

впроваджуватись та дотримуватись всіма країнами, що ратифікували відповідні міжнародні конвенції без додаткових перемовин, консультацій та інших заходів, що дозволяють на сьогодні рф, як країні агресору вести загарбницьку війну проти України грубо порушуючи всі без винятку принципи МГП.

Список використаних джерел:

1. Алієв Р. В., Ануфрієв М. І., Бортняк В. А. Міжнародне гуманітарне право : навч. посіб. Київ : ВД «Професіонал», 2023. 598 с.
2. Базов В. П. Теорія та принципи міжнародного гуманітарного права : монографія. Київ : Фенікс, 2020. 511 с.
3. Войтенко О., Єлігулашвілі М., Козорог О. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право. Київ ; Одеса : Фенікс, 2021. 268 с.
4. Денисенко С. І. Актуальні проблеми міжнародного гуманітарного права в умовах сучасних збройних конфліктів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 182–184.
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), 1977 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
6. Замрига А. В. Застосування міжнародного гуманітарного права в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2022. № 6.
7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року (Женевська конвенція IV) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
8. Конвенція про поводження з військовополоненими 1949 року (Женевська конвенція III) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
9. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 року (Женевська конвенція I). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
10. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі 1949 року (Женевська конвенція II) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text
11. Курилюк Ю. Б. Міжнародне гуманітарне право на захисті військовополоненого : запитання побратимів – відповіді правників : навч. посіб. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2024.
12. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право. Женева ; Київ : Міжнар. Комітет Червоного Хреста, 2020. 398 с.
13. Павленко Ж., Антонов А. «Гібридна війна»: аналіз визначень поняття. *Вісник Нац. юрид. ун-ту ім. Я. Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2022. № 2(53). С. 106–119.
14. Репецький В. М. Застосування міжнародного гуманітарного права у збройному конфлікті України. *Наук. вісн. Львів. комерц. акад. Серія : Юридична*. 2015. Вип. 2. С. 368–373.
15. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти. Харків, 2019. 312 с.
16. Стратонов В. М., Гуліч Ю. Є. Тероризм, як актуальна проблема міжнародного гуманітарного права. *Світова наука : проблеми, перспективи та інновації* : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Торонто, 24–26 берез. 2021 р. Торонто (Канада), 2021. С. 780–784.
17. Тарнополова М. Захист цивільного населення в умовах збройного конфлікту як правовий режим. *Розвиток законодавства України у сфері оборони : проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 23 квіт. 2021 р. Київ, 2021. С. 308–312.
18. Царенко О. М., Тична Б. М., Федчук Т. Ю. Порушення норм міжнародного гуманітарного права в умовах російської збройної агресії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287378/281278>
19. Чалапко В. В. Гібридна війна як сучасна форма насильства. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2021. № 1(48). С. 133–145.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025

